

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ЖУРНАЛІСТСЬКИХ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ

Костецька Н.М.

*Національний університет «Львівська політехніка»
м. Львів, вул. Степана Бандери, 12*

Вільна преса залежить від безперервного руху інформації від ЗМІ до громадськості та навпаки. Ефективна професійна діяльність журналіста є неможливою без альтернативних джерел інформації та можливості скористатися ними, оскільки правдиве висвітлення журналістами суспільно значимих питань є необхідною ознакою існування демократичного суспільства. Інформація є суспільно значимою, якщо вона є предметом громадського інтересу і якщо право громадськості знати цю інформацію переважає право її власника на її захист [4]. Проте, варто зазначити, що нерідко суспільно значима інформація є прихованою і саме завдяки джерелам інформації вона може бути опублікованою та винесеною на широкий загал. Здійснюючи інформативну діяльність, джерела інформації можуть зіткнутися з персональними ризиками. Тут варто говорити про взаємозв'язок журналіст – джерело інформації: інформатор сприяє здобуттю інформації та надає її, в той час як журналіст гарантує захист своїм джерелам. Ідея в тому, щоб журналістські джерела були захищені, інакше вони пересохнуть. Журналісти, обіцяючи своїм джерелам конфіденційність, живлять їх [12].

Питання захисту журналістських джерел інформації досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні дослідники. Серед українських авторів, що досліджували питання етики журналіста, відомі О. Кузнецова, В. Іванов, В. Сердюк, інші автори. До вітчизняних дослідників правового аспекту проблеми можна віднести В. Добринську, Т. Шевченка. Провідними дослідниками журналістських прав є Д. Вурхуф, Д. Хелен, В. Овербек, Д. Хілден та інші.

Термін «журналіст» означає будь-яку фізичну або юридичну особу, яка регулярно або професійно задіяна в зборі та публічному поширенні інформації через будь-які засоби масової інформації. Під

поняттям «джерело» для цілей даного дослідження розуміємо будь-яку особу, яка передає інформацію журналістові [9].

Для формування довіри громадськості необхідною є добра репутація журналіста та відсутність фактів його співпраці з поліцією чи судом. Преса не повинна бути частиною або інструментом інституцій влади в суспільстві [12]. Примус щодо викриття джерела інформації викликатиме негативне сприйняття як з боку громадськості загалом, так і з боку потенційних джерел зокрема, що може призвести до занепаду співпраці останніх з журналістами. Як свідок у суді журналіст може бути зобов'язаним відповідати на всі поставлені запитання та надавати відповідні документи для сприяння слідству. Проте, в журналістській діяльності зобов'язання не викривати свої джерела інформації є «священним», навіть якщо журналіст ризикує бути притягненим до відповідальності чи засудженим за нерозкриття джерела. Причини цього принципу є очевидними – витік інформації є важливим джерелом журналістських матеріалів, але лише за умови гарантування джерелам конфіденційності [13]. Якби не було «неофіційних джерел» інформації, було б набагато менше інформації в газетах, а також менше фактів, інформації для обговорення та дискусій, які є необхідними у демократичному суспільстві. Якщо інформатори через страх відповідальності припинять свою діяльність, то буде не лише менше новин, але й та новина, яка буде опублікованою, буде менш надійною [14, с.254-255].

Ключовою справою Європейського суду з прав людини щодо захисту журналістських джерел є справа Гудвін проти Великобританії (1996). Саме в цій справі суд вперше встановив, що стаття 10 Європейської конвенції захищає права журналістів на таємницю джерел. Ця справа вважається орієнтиром у сфері захисту журналістських джерел. Суд постановив: «Беручи до уваги важливість захисту журналістських джерел для свободи преси в демократичному суспільстві і потенційно негативний вплив розпорядження про розкриття джерела, такі заходи не можуть бути сумісними зі статтею 10 Конвенції» [12].

У своїх рішеннях Європейський суд з прав людини неодноразово наголошував на тому, що стаття 10 ЄКПЛ гарантує захист не тільки змісту інформації, але й засобам її передачі. Пресі надані широкі можливості захисту в суді, в тому числі щодо конфіденційності джерел інформації.

Резолюція №2 Конференції міністрів з питань політики в галузі ЗМІ (1994) держав-членів Ради Європи визначає захист журналістських джерел як передумову свободи вираження поглядів, щоб надати

можливість журналістам здійснити свій внесок у підтримку і розвиток справжньої демократії [6]. Захист журналістських джерел є однією з базових умов свободи преси, як це відображено в спеціальній Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи [9].

Захист журналістських джерел закріплений у багатьох інших міжнародних документах. Наприклад, для ОБСЄ свобода ЗМІ завжди була в центрі діяльності організації. Майже всі держави-члени ОБСЄ поважають право журналістів та інших працівників ЗМІ на нерозкриття джерела, в деяких таких захист є абсолютним. У більшості держав такий захист може бути скасований рішенням суду, якщо є переважаючий суспільний інтерес [15]. В Заключному Акті НБСЄ (Відень 1986) серед принципів, що стосуються співробітництва у гуманітарній та інших сферах, варто звернути увагу на принцип 40: «Держави-учасниці повинні забезпечити журналістам, у тому числі тим, які представляють ЗМІ інших держав-учасниць, щоб під час реалізації своєї діяльності вони мали вільний доступ та можливість підтримувати контакти з державними і приватними джерелами інформації, яким гарантується професійна конфіденційність» [11].

Стаття 10 Європейської конвенції з прав людини гарантує захист журналістських джерел, проте залишає за країнами-членами дискреційне право щодо обмежень «необхідних у демократичному суспільстві» [2]. Для того, щоб надати більш точні вказівки з цього питання, Рада Європи прийняла Рекомендацію № (2000)7 «Про право журналістів не розкривати свої джерела інформації». У принципі №1 рекомендується встановити у національному законодавстві чіткий і прозорий захист права журналістів не розкривати свої джерела інформації згідно зі статтею 10 ЄКПЛ. Це право має бути визнане і забезпечене для будь-якої фізичної чи юридичної особи, яка регулярно або професійно задіяна в зборі та публічному поширенні інформації через будь-які засоби масової інформації [9].

У 2008 році Парламентською Асамблеєю Ради Європи була прийнята Резолюція 636 (2008), у пункті 8.8 якої зазначено: «конфіденційність джерел інформації журналістів повинна поважатися» [7].

Відповідно до Рекомендації №1950 (2011) розкриття джерела інформації повинно бути здійснено лише у виняткових ситуаціях, коли знаходяться під загрозою суспільні чи особисті інтереси і необхідність такого розкриття переконливо доведена. Компетентні органи, які вимагають розкриття джерела повинні вказати, які життєво важливі інтереси переважають право джерела залишатися конфіденційним, а

також зазначити, що всі альтернативні заходи були вичерпані. Якщо джерела захищені від будь-якого оприлюднення національним законодавством, можливість їхнього розкриття не розглядається [8].

Отже, на міжнародному рівні журналістське право нерозкриття джерела інформації зафіксоване в багатьох документах. Проте, далеко не всі держави закріпили відповідні норми у національному законодавстві.

Крім правового аспекту проблеми є і моральний. Чи бувають випадки, коли з етичної точки зору доцільно розкрити джерело інформації? У деяких окремих випадках – так. Варто пам'ятати, що головним об'єктом захисту журналіста є громадськість, а потім вже окремі джерела. Якщо інформатор навмисно передавав неправдиву інформацію, у вигідному для себе чи своєї організації світлі, то очевидним є той факт, що він порушив етичні норми щодо журналіста та громадськості і в такому випадку інформація, яка ідентифікує таке джерело може бути розкритою. Дуже важливою є попередня перевірка джерела та його мотивів, оскільки забезпечення анонімності може спонукати джерела до безвідповідальних заяв [16].

В Україні журналісти, здійснюючи свою діяльність, керуються Законом України «Про інформацію» та Законом України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні». Журналіст має право на збереження таємниці авторства та джерел інформації, за винятком випадків, коли ці таємниці обнародуються на вимогу суду [3].

Подібна норма міститься і у ст. 59 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», що передбачає: «телерадіоорганізація зобов'язана... зберігати у таємниці, на підставі документального підтвердження, відомості про особу, яка передала інформацію або інші матеріали за умови нерозголошення її імені» [5].

Таємниця журналістських джерел – це не лише право журналіста, коли він може на власний вибір визначати – хоче він повідомляти джерело чи ні. З точки зору етичних принципів, збереження конфіденційності джерела є одним з основних обов'язків журналіста. На жаль, в українській журналістиці етичні стандарти тільки формуються [10].

Право на нерозкриття джерел інформації в Україні відповідно до внутрішнього законодавства мають тільки журналісти друкованих ЗМІ та телерадіоорганізацій (на підставі документального підтвердження). Згідно з рекомендаціями Ради Європи кожному журналістові, котрого допитує слідчий орган або суд, перш ніж буде поставлено питання про

джерело інформації, повинні бути роз'яснені його права не розкривати це джерело, як також і обмеження цього права.

Сьогодні внутрішнє українське законодавство стосовно права журналістів на нерозкриття джерела інформації не може в достатній мірі беззастережно гарантувати це право. Головними причинами цього є:

- відсутність спеціального закону та конкретно сформульованих норм, які б гарантували захист інформаторів та вказували на конкретні умови, необхідні для розкриття;
- розбіжність та неузгодженість українського законодавства з рекомендаціями Ради Європи щодо захисту журналістських джерел інформації.

Слід звернути увагу на:

- удосконалення нормативно-правового забезпечення;
- формування у державних службовців стійких внутрішніх переконань щодо їхньої відповідальності за інформування громадськості;
- підвищення правової та політичної культури громадян України, формування суспільного попиту на інформацію, інтересу громадян щодо її отримання.

1. *Справа Європейського суду з прав людини Гудвін проти Сполученого Королівства (Goodwin v. United Kingdom) // ECHR Document Collections [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?action=html&documentId=695851&portal=hbk&source=externalbydocnumber&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649>*
2. *Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/005.htm>*
3. *Закон України «Про друковані засоби масової інформації» // База даних "Законодавство України" [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2782-12>*
4. *Закон України «Про інформацію» // База даних "Законодавство України" [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2657-12>*
5. *Закон України «Про телебачення і радіомовлення» // База даних "Законодавство України" [Електронний ресурс] – Режим*

- доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3759-12>
6. Резолюція №2 «Свободи журналістів і права людини» Комітету Міністрів Ради Європи [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.medialaw.kiev.ua/zmisud/caselaw/152/>
 7. Резолюція № 1636 (2008) Парламентської Асамблеї Ради Європи [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta08/ERES1636.htm>
 8. Рекомендація № 1950 (2011) Комітету Міністрів Ради Європи [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta11/EREC1950.htm>
 9. Рекомендація № (2000)7 Комітету Міністрів Ради Європи [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.coe.kiev.ua/docs/km/r%282000%297.htm>
 10. Шевченко Т. Захист журналістських джерел. [Електронний ресурс] / Шевченко Т. – Режим доступу: <http://www.medialaw.kiev.ua/zmisud/sudanalityka/2>
 11. Concluding document of the Vienna Meeting 1986 of representatives of the participating states of the Conference on Security and Cooperation in Europe [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.osce.org/mc/16262>
 12. Voorhoof D. The protection of journalistic sources: Recent developments and actual challenges [Електронний ресурс] / Dirk Voorhoof. – Режим доступу: <http://www.coe.int/T/e/com/files/events/2002-09-Media/>
 13. Voorhoof D. The protection of journalistic sources under fire? [Електронний ресурс] / Dirk Voorhoof. – Режим доступу: <http://www.psw.ugent.be/dv/page.aspx?id=5>
 14. Robertson G. Media law / G. Robertson. A. Nicol. – London: Sweet & Maxwell, 2002
 15. Legal Protections and Barriers on the Right to Information, State Secrets and Protection of Sources in OSCE Participating States [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.privacyinternational.org/foi/OSCE-access-analysis.pdf>
 16. The Canadian Association of Journalists. Protection of sources briefing [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.caj.ca/?p=358>